

Åtgärdsprogram i förskolan?

Specialpedagogers motstånd och alternativ

Linda Palla

Fil dr i pedagogik, lektor i barn- och ungdomsvetenskap, Fakulteten för lärande och samhälle, Institutionen för barn, unga, samhälle, Malmö högskola. E-post: linda.palla@mah.se.

Artikeln syftar till att rikta ljuset mot användningen av åtgärdsprogram inom förskolan så som det i tal och text beskrivs under ett nätverksmöte med specialpedagoger i förskolan inom en kommun. Följande frågeformuleringar fokuseras: Vilka uttryck ger specialpedagogerna för brukandet av åtgärdsprogram? I vilken utsträckning skriver specialpedagogerna och förskolorna åtgärdsprogram? Hur beskriver specialpedagogerna att åtgärdsprogram skrivs? Resultatet visar att åtgärdsprogram är förekommande, men inte som en första åtgärd. Åtgärdsprogrammen skrivs av avdelningspersonal alternativt avdelningspersonal i samråd med rektor och specialpedagog. I liten utsträckning involveras föräldrar. Specialpedagogerna uttrycker osäkerhet och motstånd runt åtgärdsprogrammets användbarhet och har istället upprättat ett dokument som kallas handlingsplan. Handlingsplanen uppvisar dock stora likheter med åtgärdsprogrammet.

The article aims to elucidate the use of assessment plans in preschool, as described in writing and at a networking meeting of special educators in the municipal preschool. The research questions are as follows: How do special educators describe the use of assessment plans? To what extent do special educators and preschools formulate assessment plans? How do special educators describe the process of formulating assessment plans? The results show that assessment plans are used, but not as a first measure. Assessment plans are written by the preschool staff, or by the preschool staff together with the principal and the special educator. Parents are involved to a limited extent. Special educators express uncertainty about the feasibility of the assessment plan, as well as resistance toward it. Instead, they have formulated a document called an action plan. However, the action plan shares many similarities with the assessment plan.

Inledning

Förskolan utgör den inledande delen av det svenska utbildningssystemet, lyder under skollagen och har en egen läroplan sedan 1998. Ett förstärkt lärandeuppdrag är synligt i förskolan, inte minst genom den reviderade läroplanen som kom 2010. I denna (Skolverket, 2010) framförs med större tyngd än tidigare att utvärdering och dokumentation av såväl det enskilda barnets utveckling och lärande, som verksamheten, systematiskt ska bedrivas.

Bakgrund

Att dokumentera inom förskolan är inget nytt fenomen. Redan på ett tidigt stadium i förskolans historia var barnet i fokus för iakttagelser och skriftlig dokumentation. Behovet av sådana aktioner var något som underströks såväl i forskning som i styrande dokument för verksamheterna, vilket exemplifieras nedan. Ett citat ur en handbok för barnträdgården (Sandels, 1945) visar hur anvisningar formulerades som stöd för barnträdgårdslärarens möjligheter att övervaka och bedöma olika aspekter av barnet då personlighet och karaktär gjordes till föremål för dokumentation, bedömning och styrning i förskolans tidiga former. Det kunde exempelvis handla om att förskolan skulle påverka allsidigt och särskilt beträffande barnets kroppsliga, intellektuella, emotionella, moraliska och sociala utveckling. ”Genom att ta sikte på barnets hela personlighet och göra karaktärsdanningen till sitt primära mål gör den anspråk på att få goda följder för hela

individens kommande liv” (anfört arbete, sidan 56).

Med en historisk tillbakablick blir det tydligt hur individuell dokumentation kom att kopplas till frågor om sådant som i olika tider betraktades som normalt eller avvikande. Detta gällde såväl utveckling och lärande som fostran. Ett exempel är Gesell (1925, 1954/1965) som utförde normskapande studier på barn i förskoleåldrarna. Gesells idéer fick spridning både i utbildning och i verksamhet. Denna typ av dokumentation kan ses som en effekt av att barnet under 1900-talet kom att vetenskapliggöras. Dokumenterade barnobservationer fick fäste såväl som forskningsmetod, som pedagogisk och specialpedagogisk metod under utvecklingen av förskolan som samhällsinstitution.

I litteratur för förskolan från denna tid skrevs individuell dokumentation fram som ett sätt att synliggöra barn i svårigheter (Moberg & Böttiger, 1936). Enligt författarna fanns på så vis möjlighet att upptäcka om ”ett barn lider av följderna av olämplig uppfödning, av bristande talförmåga eller andra defekter av fysisk eller psykisk art” (anfört arbete, sidan 13). I en skrift om barns fostran i storbarnkammaren framhöll Myrdal (1935) i sin tur att lärarinnan särskilt bör bemöda sig om systematiskt dokumenterad observation då det gäller ”svårbedömbara psykologiska fall” (sidan 164).

I såväl *Barnstugentredningen* (SOU 1972: 26), som i *Pedagogiskt program för förskolan* (Socialstyrelsen, 1993), vilka båda under olika tidsperioder varit vägledande för förskolans verksamhet, framhölls kontinuerliga obser-

vationer respektive dokumentation i form av individuella planer vars utgångspunkt skulle tas i ”varje enskilt barns utvecklingsnivå, resurser, förutsättningar och svårigheter...” (anfört arbete, sidan 65) som grund för åtgärder. Varken observationer eller individuella planer omnämns i den första läroplanen för förskolan, Lpfö 98 (Skolverket, 2006, 2010). Kraven på dokumentation har idag dock ökat i takt med förskolans riktning mot ett tydligare lärandeuppdrag. 1998 klargjordes dock att det inte är barns prestationer som ska mätas. ”I förskolan är det inte det enskilda barnets resultat som skall utvärderas. Betyg eller omdömen utfärdas inte” (Skolverket, 1998, sidan 4).

Tillsammans med vuxenutbildningen utgör förskolan de delar av utbildningsväsendet som inte omfattas av reglerande förordningar omkring åtgärdsprogram. Detta tydliggörs i Skollagens kapitel 3 i bestämmelserna om särskilt stöd, paragraf 6 (Utbildningsdepartementet, 2010). Eftersom förskolan inte omfattas av reglementet runt åtgärdsprogram finns heller inga policydokument som diskuterar saken. Däremot finns i *Allmänna råd med kommentarer för förskolan* (Skolverket, 2013) uttryck om att det är av stor betydelse att följa upp och utvärdera insatser runt barn i behov av särskilt stöd i förskolan. Det är förändringar i insatser och i verksamhet som ska fokuseras. ”För att kunna göra det är det viktigt att dokumentera vilka stödinsatser som planeras, syftet med insatserna, ansvarsfördelning och vilken övrig samverkan som krävs” (sidan 32). Förskolechefen och arbetslaget

bör vara de som tillsammans bedömer hur verksamheten ska utformas.

Trots att förskolan inte omfattas av kravet på åtgärdsprogram, upplyser Palla (2011) om att det i varierande omfattning är förekommande att det skrivs åtgärdsprogram inom olika förskolor. Forskning visar också att det finns en osäkerhet runt vilken och hur dokumentation ska utföras inom förskolan (till exempel Elfström, 2005; Lindgren & Sparrman, 2003; Renblad & Brodin, 2014).

Slutsatsen kan dras om att det finns en historiskt förankrad argumentation för och tradition av användandet av individuell dokumentation inom förskolan i allmänhet och i specialpedagogiska frågor i synnerhet. Att observera och dokumentera barnet tycks ha blivit en vanligt förekommande metod inom förskolan.

Forskning om specialpedagogisk dokumentation

Forskning på temat specialpedagogisk dokumentation har genomförts inom andra delar av utbildningsväsendet (till exempel Andreasson, 2007; Asp-Onsjö, 2006; Hjørne & Säljö, 2008; Lundgren, 2006). Sammantaget pekar dessa forskningsresultat på att personal i skolan, via den dokumentation som utförs, tenderar att förlägga orsaker till skolsvårigheter hos den enskilda individen. På temat normaliseringsprocesser framhåller Lundgren (2006) exempelvis att i hennes studie är det barnet som får bära den definierade avvikelserna i de normaliserande bedömningar som äger rum i den diskursiva praktiken. Andreas-

sons (2007) analys av elevplaner visar att elevers bedömda skolvårigheter framställs som identitetskonstruktioner i de studerade problembeskrivningarna. Eleverna som omfattas av planerna konstrueras i förhållande till hur de avviker från idealet. Grath (2008) pekar i sitt resultat på hur dokumentationsmaterial som loggböcker och utvecklingssamtal kan användas som normaliserande disciplineringsmetoder.

Forskning om specialpedagogisk dokumentation i förskolan är sparsamt förekommande. I Pallas (2015) forskningsöversikt om specialpedagogik i förskola visar analysen att det både föreligger ett behov av att definiera och kartlägga förekomsten av specialpedagogisk dokumentation i förskolan liksom att närmare studera innehållet i och konsekvenserna av användandet av olika sorters dokumentation. Särskilt betydelsefulla frågor handlar om att kritiskt granska olika dokumentationsformer samt frågor om dokumentation kopplat till bedömning. Renblad och Brodin (2014) framför att beträffande handlingsplaner i förskolan förs kontinuerliga diskussioner bland specialpedagoger om huruvida de ska upprätta dessa eller inte. I Renblads och Brodins studie i en svensk kommun hade 38 barn handlingsplaner upprättade för sig. Samarbete med föräldrar omtalas som en betydelsefull del i detta arbete. Tillsammans med avdelningspersonal och föräldrar diskuteras, utifrån handlingsplanen, mål och arbetsätt och det är föräldrarna som slutligen ger sitt godkännande av handlingsplanen. Brister i arbetet med handlings-

planen handlar om utvärdering och uppföljning samt att handlingsplanen inte relaterar till förskolans läroplan.

Syfte

Föreliggande artikel syftar till att rikta ljuset mot användningen av åtgärdsprogram inom förskolan så som det i tal och text beskrivs under ett nätverksmöte med specialpedagoger i förskolan inom en kommun. Följande frågeformuleringar ligger till grund för studien:

Vilka uttryck ger specialpedagogerna för brukandet av åtgärdsprogram?

I vilken utsträckning skriver specialpedagogerna och förskolorna åtgärdsprogram?

Hur beskriver specialpedagogerna att åtgärdsprogram skrivs?

Teori och analysmetod

Föreliggande artikel vilar på vissa teoretiska antaganden. Dessa innebär att förskolan i detta sammanhang betraktas som den praktik som producerar en viss typ av yttranden och för samhällanden. Människan påverkas och formas av den praktik hon befinner sig i (Foucault, 1971/1993). Enligt Foucault (1980) har varje samhälle sina egna sanningsregimer. Sanningsregimerna villkorar vilka uttalanden och diskurser som ska ses som sanna och vem som kan uttala sig inom dessa. I denna artikel ses förskolan som en del av en större samhällelig sannings- och kunskapsregim som producerar och upprätthåller vissa sanningar, i

detta fall om dokumentation. I och med dessa sannings- och kunskapsregimer, blir det inte möjligt för vem som helst att uttrycka vad som helst när som helst, utan enligt Foucault (1971/1993) finns olika principer för utestängning i diskurserna.

I artikeln betraktas förskolan som diskursiv praktik. Diskursiv praktik kan enkelt uttryckt ses som språk i handling varigenom diskurser utvecklas och befästs, förhandlas och förändras. Den diskursiva praktiken sätter således ramar för vad som är möjligt att yttra vid en viss tidpunkt och i ett visst sammanhang, som i föreliggande fall de språkliga handlingar i form av tal och text i den specialpedagogiska kontext som äger rum inom nätverksmötet och i vidare bemärkelse inom förskolan som utbildningsinstitution med officiella, politiska uppdrag om att dokumentera.

När Foucault (1976/2002) använder makt som ett analysredskap avser han inte makt som medborgarnas underkastelse, kuvande eller generell dominans utövad av vissa grupper. Inte heller ser han makten som en förmåga som någon skulle besitta eller som en struktur eller institution. Istället ser han makten som "allestädes närvarande" (anfört arbete, sidan 103) eftersom den kommer överallt ifrån och skapas i varje stund och i varje relation.

Foucault (1976/2002) menar att makt inte är något som kan förvärvas utan är något som praktiseras på kors och tvärs i föränderliga relationer. Makt är underifrånkommande, inneboende och produktiv i dessa olika relationer. Makten har avsikter och mål och där makt finns, finns också mot-

stånd. Foucault (1982/2000) intresserade sig för den relationella maktens "hur". En maktrelation, menar han, är en sorts handling som inte verkar direkt på människan, utan som verkar på människans handlingar vilket även inkluderar möjliga framtida handlingar. För den som utsätts för makten finns en mängd olika sätt att reagera och respondera.

Genomförande

Det empiriska materialet samlades in i en medelstor svensk kommun. Det består av tal och text vid ett nätverksmöte med specialpedagoger för förskolan. Delar ur detta möte har delvis beskrivits tidigare (Palla, 2012). I detta tidigare kapitel var dock syfte och fokus ett annat än i denna artikel, samt att delar ur talet vid nätverksmötet utgjorde endast en inledande grund för de analyser som sedan gjordes på annat material. Detta tidigare kapitel inkluderade inte det skriftliga material som redovisas nedan. Det skriftliga underlaget bestod av några frågor om brukandet av åtgärdsprogram respektive brukandet av annan typ av dokumentation i förskolan (se även Resultat).

Vetenskapsrådets forskningsetiska riktlinjer (1990/2010) har följts. Materialet beaktade jag utifrån en hållning där utsagorna ses som röster inom den diskursiva praktiken, snarare än kopplade till enskilda personer. Personerna som ingår i studien ses som bärare av diskurser som råder inom förskolan men ska förstås agentiskt, i bemärkelsen att de har ett visst handlingsutrymme inom dessa diskurser.

De teoretiska antaganden som beskrivits ovan har utgjort stöd för analyserna av det empiriska materialet.

Resultat

Osäkerhet och motstånd

Vid ett par tillfällen varje termin möts specialpedagogerna i nätverket för att samtala om och reflektera över varierande teman. Temat för det aktuella mötet är dokumentation i förskolan. Under mötet presenterar specialpedagogerna vilka sorters dokumentation de använder alternativt väljer att inte använda sig av.

Under nätverksträffen med de 15 specialpedagogerna uttrycks osäkerhet ifråga om åtgärdsprogrammets användbarhet och syfte i förskolan. Trots skollagens bestämmelser finns det en rekommendation för förskolorna i undersökningskommunen om att skriva åtgärdsprogram.

De specialpedagoger som upprättar åtgärdsprogram menar att detta görs först när en situation inte löser sig. Åtgärdsprogrammet är inte något som tas till i första hand, enligt specialpedagogerna.

I nätverkssamtalet formuleras det bland specialpedagogerna ett diskursivt motstånd mot åtgärdsprogram som individuell dokumentation, främst beträffande åtgärdsprogrammet som begrepp. Det sätt på vilket åtgärdsprogrammet är strukturerat och formulerat anses inte gynna barnet. Som lösning har en del av specialpedagogerna omkonstruerat blanketterna för åtgärdsprogram till så kallade handlingsplaner. Det visar sig under mötets gång att de flesta

av specialpedagogerna utformar och har prövat, respektive kontinuerligt använder sig av, någon form av handlingsplan som de menar är riktad mot personalen. Det visar sig dock att de båda dokumenten är snarlika i sin utformning och i sitt innehåll.

Med stöd av Foucault (1976/2002, 1980, 1982/2000) kan dessa uttryck och förfaringssätt ses som ett sätt att respondera på och göra motstånd mot, i det här fallet, den kommunalt styrande maktens påbud om att använda sig av åtgärdsprogram, om än det är en rekommendation.

Utsträckning

Av de 15 medverkande specialpedagogerna besvarar 12 personer ett skriftligt underlag innehållande frågor om brukandet av åtgärdsprogram respektive brukandet av annan typ av dokumentation. Fem specialpedagoger svarar ”ja” på frågan om huruvida de använder sig av dokumentation i form av åtgärdsprogram. En av dessa fem specialpedagoger anger att det är i ett fåtal specifika fall som åtgärdsprogram skrivs. En annan av specialpedagogerna framför att under året som gått har endast ett åtgärdsprogram skrivits. Tre personer skriver att de sällan eller i huvudsak inte använder åtgärdsprogram. En person besvarar frågan om åtgärdsprogram med ett ”ja”, men har i texten ersatt begreppet åtgärdsprogram med begreppet handlingsplan. Tre personer har angett att de inte skriver åtgärdsprogram. Därremot anger två av dem att de istället skriver handlingsplaner. Svaren ovan tolkas som att dokumentation i form

av åtgärdsprogram i huvudsak är förekommande, om än sparsamt.

14 av 15 specialpedagoger anger att förskolorna de är kopplade till använder åtgärdsprogram. Vissa beskriver att arbetslagen själva skriver åtgärdsprogram, men de allra flesta upprättar åtgärdsprogram tillsammans med rektor och specialpedagog. I fyra fall nämns även föräldrar som medverkande i upprättandet av dokumentet.

Annan individuell dokumentation som specialpedagogerna anger att de skriver beskrivs bland annat som reflektioner, egen dokumentation riktad mot pedagogerna och samtalsdokumentation utifrån handledningssamtal med personal. Svaren uppvisar samstämmighet med det som uttrycks muntligen av specialpedagogerna under nätverksmötet.

Diskussion

Föreliggande artikel har syftat till att rikta ljuset mot användningen av åtgärdsprogram inom förskolan så som det i tal och text beskrivs under ett nätverksmöte med specialpedagoger i förskolan inom en kommun. Resultatet har visat att det är förekommande att åtgärdsprogram används i förskolan i den aktuella kommunen, men inte som en första åtgärd utan först i ett senare skede som del i det specialpedagogiska stödet.

Resultatet visar också att åtgärdsprogram skrivs av avdelningspersonal själva alternativt avdelningspersonal i samråd med rektor och specialpedagog. I liten utsträckning involveras de föräldrar till de barn som blir föremål för upprättandet av åtgärdsprogram-

men. I Renblads och Brodins studie (2014) framhålls just samarbete med föräldrar som en styrka och deras resultat skiljer sig åt från föreliggande studie.

Specialpedagogerna ger uttryck för en osäkerhet runt åtgärdsprogrammets användbarhet i förskolan samt ett motstånd mot brukandet av åtgärdsprogram. Detta är överensstämmande med tidigare forskning (Renblad & Brodin, 2014). Som lösning har specialpedagogerna upprättat ett dokument som benämns som handlingsplan. Det visar sig dock att handlingsplanen som dokument uppvisar stora likheter med åtgärdsprogrammet beträffande innehåll och utformning. Specialpedagogernas agerande kan ses som ett agerande som är det som är möjligt och görbart vid denna tidpunkt och i detta sammanhang, inom ramen för förskolans officiella uppdrag om att dokumentera.

Resultatet ovan föranleder ett begrundande över vilka typer av specialpedagogisk dokumentation som är användbara inom förskolan. Det empiriska underlaget från nätverksmötet belyser den omkonstruktion och förskjutning mot handlingsplaner för personalen som specialpedagogerna försökt utföra. Det visar sig att en sådan förskjutning i praktiken är svår, då dokumenten framstår som snarlika. Funderingar om varför åtgärdsprogram och handlingsplaner är förekommande i förskolan kan kopplas till slutsatsen om att det finns en såväl historisk som nutida argumentation för användandet av individuell dokumentation inom förskolans specialpedagogiska praktiker och att

en sådan sanningsregim (Foucault, 1980b) är svår att frigöra sig ifrån. Det finns stora behov av diskussioner om och problematisering av vilka typer

av dokumentationer som ska utföras inom förskolans specialpedagogiska praktik.

Referenser

- Andreasson, I. (2007). Elevplanen som text- och identitet, genus, makt och styrning i skolans elevdokumentation (Göteborg studies in Educational Sciences, 259). Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Asp-Onsjö, L. (2006). Åtgärdsprogram- dokument eller verktyg?: En fallstudie i en kommun. (Göteborg studies in Educational Sciences, 248). Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Elfström, I. (2005). Varför individuella utvecklingsplaner?: En studie om ett nytt utvärderingsverktyg i förskolan (Individ, omvärld och lärande/Forskning nr 26). Stockholm: Lärarhögskolan i Stockholm, Institutionen för individ, omvärld och lärande.
- Foucault, M. (1971/1993). Diskursens ordning: Installationsföreläsning vid Collège de France den 2 december 1970. Stockholm/Steag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.
- Foucault, M. (1976/2002). Sexualitetens historia: Band 1. Viljan att veta. Göteborg: Daidalos.
- Foucault, M. (1980). Truth and Power. In C. Gordon (Ed.), *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings 1972–1977* (pp. 109–133). New York: Harvester Wheatsheaf.
- Foucault, M. (1982/2000). The subject and power. In J. D. Faubion (Red.), *Power: Essential works of Foucault 1954-1984. Volume 3* (pp. 326–348). London: Penguin books.
- Gesell, A. (1925). *The Mental Growth of the Pre-School Child: A Psychological outline of Normal Development from Birth to the Sixth Year, Including a System of Developmental diagnosis*. New York: The MacMillan Company.
- Gesell, A. (1954/1965). *Barnet i utveckling: En läkares och barnpsykologs synpunkter*. Stockholm: Aldus/Bonniers.
- Granath, G. (2008). Milda makter!: Utvecklingssamtal och loggböcker som disciplinerings-tekniker (Göteborg Studies in Educational Sciences, 263). Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Hjörne, E. & Säljö, R. (2008). Att platsa i en skola för alla: Elevehälsa och förhandling om normalitet i den svenska skolan. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag.
- Lindgren, A.-L. & Sparrman, A. (2003). Om att bli dokumenterad: Etiska aspekter på förskolans arbete med dokumentation. *Pedagogisk forskning i Sverige*, 8(1-2), 58–69.
- Lundgren, M. (2006). Från barn till elev i riskzon: En analys av skolan som kategoriseringsarena (Acta Wexionensia, 98/2006). Växjö: Växjö University Press.
- Moberg, M. & Böttiger, E. (1936). *Barnträdgården och dess betydelse för småbarnsåren* (Socialmedicinska sektionens ströskrift, 13). Stockholm: Svenska Fattigvårds- och Barnavårdsförbundet.
- Myrdal, A. (1935). *Stadsbarn: En bok om deras fostran i storbarnkammare*. Stockholm: Kooperativa förbundets bokförlag.
- Palla, L. (2011). Med blicken på barnet: Om olikheter inom förskolan som diskursiv praktik. (Malmö Studies in Educational Sciences, 63). Malmö: Malmö högskola.

forskning och teori

- Palla, L. (2012). "Vad är det som ska åtgärdas egentligen?": Om dokumentation i specialpedagogiska praktiker inom förskolan. I Thomas Barow & Daniel Östlund (Red.), *Bildning för alla: En pedagogisk utmaning* (ss. 185–195). Kristianstad: Kristianstad University Press.
- Palla, L. (2015). *Specialpedagogik i förskolan: En forskningsöversikt*. I I. Tallberg Broman, A.-C., Vallberg Roth, L., Palla & S., Persson. *Förskola: Tidig intervention – SKOLFORSK* (ss. 96-120). Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Renblad, K. & Brodin, J. (2014). Behövs specialpedagoger i förskolan? *Socialmedicinsk tidskrift*, 4, 384-390.
- Sandels, S. (1945). *Uppfostran i förskoleåldern*. I Stina Sandels & Maria Moberg (Red.), *Barnträdgården: En handbok* (ss. 44–57). Stockholm: Natur och Kultur.
- Skolverket. (1998). *Läroplan för förskolan: Lpfö 98*. Stockholm: Fritzes.
- Skolverket. (2006). *Läroplan för förskolan: Lpfö 98*. Stockholm: Fritzes.
- Skolverket. (2010). *Läroplan för förskolan Lpfö 98: Reviderad 2010*. Stockholm: Fritzes.
- Skolverket (2013). *Allmänna råd med kommentarer för förskolan*. Stockholm: Fritzes.
- Socialstyrelsen. (1993). *Pedagogiskt program för förskolan (Allmänna råd från Socialstyrelsen 1987:3)*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- SOU 1972:26. *Förskolan: Del 1 (Betänkande av-givet av 1968 års barnstugeutredning)*. Stockholm: Socialdepartementet och Liber.
- Vetenskapsrådet. (1990/2010). *Forskningsetiska principer inom humanistisk samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet.

Prenumerera på smt

SMT erbjuder möjligheten att prenumerera på den tryckta upplagan av tidskriften som utkommer 6 gånger per år och skickas direkt till dig per post. Intäkterna från samtliga prenumerationer används för att täcka kostnaderna för det redaktionella arbetet med bland annat skapande och utgivning av nya temanummer.

Prenumerationerna löper per helår med start från årsskiftet och priserna är:

Helår inom Sverige	600 kr (SEK)
Helår student/doktorand inom Sverige	395 kr (SEK)
Helår inom Europa	750 kr (SEK)
Helår sjukhus/företag/bibliotek	900 kr (SEK)
Helår myndigheter/universitetsbibliotek/landsting/kommuner	1 500 kr (SEK)
Medlemmar i SSF	540 kr (SEK)

Önskar du prenumerera på den tryckta tidskriften – kontakta Redaktionen (redaktionen@socialmedicinsktidskrift.se) och uppge följande i e-postmeddelandet:

- Vilken typ av prenumeration som önskas
- Prenumerantens namn
- Leverans- och fakturaadress
- E-postadress